

Древаль Ю.Д.,
професор кафедри охорони
праці та техногенно-
екологічної безпеки
Національного університету
цивільного захисту України,
доктор наук з державного
управління, професор

Лінецький Л.М.,
доцент кафедри
«Філософія
спілкування» та
гуманітарних
дисциплін
Національного
університету
господарства ім. Петра
Василенка, кандидат історичних
наук, доцент

ЮНЕСКО
людського
соціально-
технічного
сільського

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Проаналізовано питання щодо залежності політичної модернізації від соціокультурного розвитку. Відзначено, що у даному разі мова має йти про складне переплетіння та гармонію обох складових суспільного розвитку. Додатково обґрунтовано положення про те, що культура є одним з найбільш важливих регуляторів суспільного життя. Відтак і соціальні інститути, політика та норми тією чи іншою мірою відображають цінності культури.

Ключові слова: модернізація, політична модернізація, демократизація, культура, цінності культури.

Проанализированы вопросы зависимости политической модернизации от социокультурного развития. Отмечено, что в данном случае речь должна идти о сложное переплетение и гармонию обеих составляющих общественного развития. Дополнительно обосновано положение о том, что культура является одним из наиболее важных регуляторов общественной жизни. Следовательно и социальные институты, политика и нормы в той или иной степени отражают ценности культуры.

Ключевые слова: модернизация, политическая модернизация, демократизация, культура, ценности культуры.

The questions of dependence of political modernization on socio-cultural development are analyzed. It is noted that in this case it should be a complex interweaving and harmony of both components of social development. Additionally, the position that culture is one of the most important regulators of social life is substantiated. Consequently, social institutions, policies and norms reflect the values of culture to some extent.

Key words: *modernization, political modernization, democratization, culture, values of culture.*

Термін «модернізація» широко вживається в усіх науках соціогуманітарного профілю і з повним на це правом може вважатися загальнонауковим. Він охоплює широке коло соціокультурних та соціально-політичних аспектів, поєднуючи їх тяжінням до вдосконалення та розвитку. Зміст політичної модернізації складають якісні зміни в політичних системах «традиційних» чи колишніх недемократичних суспільств. Причому, як правило, мова йде про наближення таких суспільств до певного зразка у вигляді розвинених демократичних країн.

Завданням статті, з урахуванням наведених аргументів, визначено уточнення сутності взаємозв'язків між політичною модернізацією та соціокультурним розвитком.

Основи теорії модернізації були сформульовані ще в 1950-х – 1960-х рр. Тогочасні вчені з'ясували особливості суспільного розвитку нового та новітнього часів, а також аналізували широкий спектр зрушень у політичних системах різних країн. Увага до зазначеної проблематики значно посилилася 1990-х рр., що

першочергово пов'язується зі спробами колишніх авторитарних країн наблизитися до стандартів демократичного врядування. Це, у свою чергу, спонукало й часткову зміну предмету та змісту досліджень. Як слушно зазначає П. Штомпка, «класичні теорії модернізації зосередили свою увагу на контрасті між «першим» і «третім» світами, а теорія конвергенції, як і нещодавно створені теорії посткомуністичного переходу, головною темою аналізу вибрали розрив між «першим» і «другим» світами» [1, с. 171].

На сьогодні ж політична модернізація зазвичай сприймається як цілеспрямований процес переходу від традиційного (командного, доіндустріального, незахідного) до сучасного (змагального, індустріально-постіндустріального) суспільства. Деякі дослідники виводять й більш конкретні формулювання, які можна розділити на так звані «вузьке» та «широке» тлумачення.

У традиційному, так званому «західно-центристському контексті» (вузьке тлумачення), політична модернізація характеризується як процес наближення до конкретного зразка – стабільних і економічно розвинених країн Заходу. Такому тлумаченню, окрім безумовних достоїнств (чітке формулювання перспективи розвитку, привабливість кінцевої мети тощо), властиві й деякі негативні риси. Це, зокрема, наперед задані однотипність чи жорстка «запрограмованість» суспільного розвитку країн, що сприймають нові правила суспільного життя.

До того ж, абсолютно неперспективним виглядає механічне копіювання західних моделей («вестернізація»). М. Мендрас, наприклад, при аналізі процесів модернізації у східноєвропейських країнах наголошує на тому, що «запозичення західних інститутів та обов'язкові посилання керівників на демократію ніякою мірою не можуть вважатися гарантією нормального демократичного функціонування» [2, с. 192]. Окрім того, властива такій еволюції стратегія «навздогінного розвитку» на значний проміжок часу консервує елементи неповноцінності та другорядності перехідних суспільств.

«Широке» ж тлумачення – як загальноцивілізаційних зрушень із застосуванням сукупних зусиль для досягнення більш високих бажаних стандартів – відзначається надмірною абстрактністю. Як стверджує В. Цапф, «модернізація у широкому смислі – це пошук з невідомим результатом» [3, с. 18].

Окреслені вище підходи й стали підставою для критичних висловів на тему політичної модернізації в цілому, як такої, що не може бути застосованою в якості конкретного операційного засобу для аналізу суспільного розвитку. Деякі вчені (зокрема, Е. Аллард) взагалі наполягають на тому, що концепція модернізації може бути важливою лише в якості загальної основи досліджень розвитку постсоціалістичних країн, яка може навіть заважати дослідникові вивчати якісь конкретні інститути чи процеси (зокрема, інститут політичних партій) [4, с. 60, 64].

Зазначені аргументи спонукають дослідників до опрацювання більш ефективної та придатної для використання формули політичної модернізації. Методологічною основою для подальших дослідницьких пошуків у цьому напрямі має вважати праця Р. Інглехарта під назвою «Модернізація та постмодернізація: культурні, економічні та політичні зміни в 43 суспільствах». Автор аналізує системні зрушення в політичних системах декількох десятків країн і стверджує, що теорія модернізації вважається «потужним засобом заглянути в майбутнє індустріального суспільства» [5, р. 143].

Відтак очевидним є те, що в теорії модернізації мають гармонійно поєднуватися соціально-економічні детермінанти, відповідні зрушення у сфері культури та власне демократизація в рамках єдиного процесу людського розвитку (human development).

Природно, що в річищі концепцій сталого розвитку основою масштабних перетворень у будь-яких сферах суспільних відносин має знаходитися соціально-економічна детермінанта. Проте, повноцінне ствердження демократичних інститутів та практик має ґрунтуватися на зрушеннях у суспільній свідомості та ціннісних уподобань широких верств населення. Вони загалом не можуть бути зараховані до «когорти свідомих громадян», але в кінцевому рахунку якраз вони здійснюють визначальний вплив на закріплення здобутків політичних еліт та на обрання курсу стратегічного розвитку країни.

У даному разі має йтися про складне переплетіння та гармонію складових процесу модернізації. Цю ідею лаконічно і водночас досить чітко сформулювали вже згадуваний у рукописі Р. Інглхарт та К. Ветцель, наполягаючи на наступному: 1) соціально-економічний розвиток створює все більш сприятливі умови існування людей; 2) ці умови, в свою чергу, забезпечують поширення масових цінностей самовираження, надаючи пріоритетне значення свободі особистості і свободі вибору; 3) ці цінності мобілізують соціальні сили, що виступають за встановлення демократичного ладу, якщо він ще не існує, і за збереження і поглиблення демократії там, де вона вже побудована [6, с. 253-254].

Згідно з тлумаченням Ю. Сурміна, «модернізація системи цінностей припускає, з одного боку, культивування в державі цінностей миру і злагоди, духовності, які мають високу підтримку громадян України, а з другого боку – стимулювання європейських і демократичних цінностей, володіння якими прискорює процеси демократизації і європейської інтеграції» [7, с. 15].

Якщо ж не враховувати деякі теоретичні розбіжності у трактуванні культури, то стає очевидним, що власне культура можлива тільки в рамках суспільного життя, реальної історії суспільства. Водночас беззаперечним є і те, що культура має відноситися до одного з важливих регуляторів суспільного життя. Відтак і соціальні інститути, політика, норми та повсякденне життя

відображають наявні цінності культури. Причому, у такому разі має йтися не лише про пряму рефлексію, але і про вплив культури на формування порядку денного подальших суспільних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка; пер. с англ. А.С. Дмитриева. Москва: Аспект Пресс, 1996. 416 с.

2. Мендрас М. Взгляд с Запада и российское восприятие : два понимания ситуации / пер. с фр. А. Ковалева. *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*. 2003. № 4. С. 191-196.

3. Цапф В. Теория модернизации и различие путей общественного развития. *СОЦИС*. 1998. № 8. С. 14-25.

4. Аллард Э. Сомнительные достоинства концепции модернизации / пер. с англ. Н.В. Романовского. *СОЦИС*. 2002. № 9. С. 60-66.

5. Inglehart R. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton: New York: Princeton Univ. Press, 1997. 453 p.

6. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития. Москва: Новое издательство, 2011. 464 с.

7. Сурмін Ю. Необхідність, характер та зміст модернізації Української держави. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2008. №2. С. 5-22.